

ਪੜ੍ਹੋ ਪੰਜਾਬ ਪੜ੍ਹਾਓ ਪੰਜਾਬ,

ਮਿਸ਼ਨ ਸ਼ਤ-ਪ੍ਰਤੀਸ਼ਤ

ਅਸਾਨ ਪੜ੍ਹਨ ਸਮੱਗਰੀ ਅਰਥਸ਼ਾਸਤਰ

ਜਮਾਤ 10+2

(ਬਲਦੇਵ ਸਿੰਘ ਲੈਕਚਰਾਰ
ਅਰਥਸ਼ਾਸਤਰ ਸ.ਸ.ਸ.ਸ.
ਹੁਸ਼ਿਆਰਪੁਰ, ਸ.ਅ.ਸ.ਨਗਰ)

ਪਾਠ 2-ਅਰਥ ਵਿਵਸਥਾ ਦੀਆਂ ਕੇਂਦਰੀ ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ

ਇੱਕ ਅੰਕ ਵਾਲੇ ਪ੍ਰਸ਼ਨ

ਪ੍ਰ.(1) ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਪ੍ਰਸ਼ਨਾਂ ਦੇ ਸਹੀ ਉੱਤਰ ਲਿਖੋ।

(i) ਅਵਸਰ ਲਾਗਤ ਦਾ ਅਰਥ ਹੈ।

(ੳ) ਵਿਕਲਪਿਕ ਪ੍ਰਯੋਗ ਦੀ ਲਾਗਤ (ਅ) ਅਵਸਰ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਸਾਧਨਾਂ ਨੂੰ ਬਦਲ ਲੈਣਾ

(ੲ) ਅਵਸਰ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਉਤਪਾਦਨ ਨੂੰ ਬਦਲ ਲੈਣਾ (ਸ) ਅਵਸਰ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਲਾਗਤ ਨੂੰ ਬਦਲ ਲੈਣਾ

ਉੱਤਰ:- (ੳ) ਵਿਕਲਪਿਕ ਪ੍ਰਯੋਗ ਦੀ ਲਾਗਤ

ਪ੍ਰ.(2) ਖਾਲੀ ਥਾਵਾਂ ਵਿੱਚ ਸਹੀ ਚੁਣ ਕੇ ਭਰੋ।

(i) ਉਤਪਾਦਨ ਸੰਭਾਵਨਾ ਵਕਰ ਦੀ ਮਾਨਤਾ ਤੇ ਅਧਾਰਿਤ ਹੈ। (ਸਥਿਰ ਤਕਨੀਕ/ਅਸਥਿਰ ਤਕਨੀਕ)

ਉੱਤਰ:- ਸਥਿਰ ਤਕਨੀਕ।

(ii) ਕਿਵੇਂ ਉਤਪਾਦਨ ਕਰਨਾ ਹੈ ਸਮੱਸਿਆ ਦਾ ਸਬੰਧ ਹੈ। (ਦੁਰਲੱਭ ਸਾਧਨਾਂ ਦੀ ਵੰਡ ਨਾਲ/ ਉਤਪਾਦਨ ਤਕਨੀਕ ਦੀ ਚੋਣ ਤੋਂ)

ਉੱਤਰ:- ਉਤਪਾਦਨ ਤਕਨੀਕ ਦੀ ਚੋਣ ਤੋਂ।

ਪ੍ਰ.(3) ਸਹੀ ਚੁਣੋ।

(i) ਆਰਥਿਕ ਸਮੱਸਿਆ ਕਿਉਂ ਪੈਦਾ ਹੁੰਦੀ ਹੈ?

(ੳ) ਸੀਮਤ ਲੋੜਾਂ, ਅਸੀਮਤ ਸਾਧਨ

(ਅ) ਅਸੀਮਤ ਲੋੜਾਂ, ਸੀਮਤ ਸਾਧਨ

(ੲ) ਸੀਮਤ ਲੋੜਾਂ, ਸੀਮਤ ਸਾਧਨ

(ਸ) ਅਸੀਮਤ ਲੋੜਾਂ, ਅਸੀਮਤ ਸਾਧਨ।

ਉੱਤਰ:- (ਅ) ਅਸੀਮਤ ਲੋੜਾਂ, ਸੀਮਤ ਸਾਧਨ।

(ii) ਕੀਮਤ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਤੋਂ ਭਾਵ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਕੀਮਤ ਬਿਨਾਂ ਕਿਸੇ ਬਾਹਰੀ ਦਖਲਅੰਦਾਜ਼ੀ ਤੋਂ ਮੰਗ ਅਤੇ ਪੂਰਤੀ ਰਾਹੀਂ ਨਿਰਧਾਰਿਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ

(ਸਹੀ/ਗਲਤ)

ਉੱਤਰ:- ਸਹੀ।

(iii) ਉਤਪਾਦਨ ਸੰਭਾਵਨਾ ਵਕਰ ਦਾ ਦੂਜਾ ਨਾਂ ਉਤਪਾਦਨ ਸੰਭਾਵਨਾ ਸੀਮਾ ਜਾਂ ਰੁਪਾਂਤਰਣ ਵਕਰ ਹੈ।

(ਸਹੀ/ਗਲਤ)

ਉੱਤਰ:- ਸਹੀ।

(iv) X ਵਸਤੂ ਦੀਆਂ ਵਾਧੂ ਇਕਾਈਆਂ ਦਾ ਉਤਪਾਦਨ ਕਰਨ ਲਈ Y ਵਸਤੂ ਦੀ ਹਾਨੀ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਲਾਗਤ ਵਧਦੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਇਹ ਉਤਪਾਦਨ ਦੇ ਦੇ ਕਾਰਨ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

(ੳ) ਘੱਟਦੇ ਪ੍ਰਤੀਫਲ (ਅ) ਵਧਦੇ ਪ੍ਰਤੀਫਲ (ੲ) ਸਮਾਨ ਪ੍ਰਤੀਫਲ (ਸ) ਉਪਰੋਪਕਤ ਕਿਸੇ ਕਾਰਨ ਵੀ ਨਹੀਂ

ਉੱਤਰ:- (ੳ) ਘੱਟਦੇ ਪ੍ਰਤੀਫਲ

ਦੋ ਅੰਕਾਂ ਵਾਲੇ ਪ੍ਰਸ਼ਨ

ਪ੍ਰ.1) ਆਰਥਿਕ ਸਮੱਸਿਆ ਕੀ ਹੈ?

ਉੱਤਰ:- ਆਰਥਿਕ ਸਮੱਸਿਆ ਮੂਲ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਸੀਮਤ ਸਾਧਨਾਂ ਦੇ ਵਿਕਲਪ ਪ੍ਰਯੋਗਾਂ ਵਿੱਚ ਚੋਣ ਕਰਨ ਦੀ ਸਮੱਸਿਆ ਹੈ।

ਪ੍ਰ.2) ਅਰਥ ਵਿਵਸਥਾ ਤੋਂ ਕੀ ਭਾਵ ਹੈ?

ਉੱਤਰ:- ਅਰਥ ਵਿਵਸਥਾ ਤੋਂ ਭਾਵ ਉਸ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਤੋਂ ਹੈ ਜਿਸ ਦੁਆਰਾ ਮਨੁੱਖ ਆਪਣੀ ਉਪਜੀਵਕਾ ਕਮਾਉਂਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਲੋੜਾਂ ਦੀ ਸੰਤੁਸ਼ਟੀ ਕਰਦੇ ਹਨ।

ਪ੍ਰ.3) ਕੀਮਤ ਯੰਤਰ ਕੀ ਹੈ?

ਉੱਤਰ:- ਕੀਮਤ ਯੰਤਰ ਤੋਂ ਭਾਵ ਸਾਪੇਖ ਕੀਮਤ ਢਾਂਚਾ (ਅਰਥਾਤ ਵਿਭਿੰਨ ਵਸਤੂਆਂ ਅਤੇ ਸੇਵਾਵਾਂ ਦੀ ਸਾਪੇਖ ਕੀਮਤ) ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਵਿੱਚ ਹੋਣ ਵਾਲੀ ਤਬਦੀਲੀ ਜਿੰਨਾਂ ਵਿੱਚ ਮੰਗ ਅਤੇ ਪੂਰਤੀ ਦੀਆਂ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਦੁਆਰਾ ਨਿਰਧਾਰਨ

ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਪ੍ਰ.4) ਉਤਪਾਦਨ ਸੰਭਾਵਨਾ ਵਕਰ ਕਿਸ ਨੂੰ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ?

ਉੱਤਰ:-ਉਤਪਾਦਨ ਸੰਭਾਵਨਾ ਵਕਰ ਉਹ ਵਕਰ ਹੈ ਜੋ ਦਿੱਤੇ ਹੋਏ ਸਾਧਨਾਂ ਅਤੇ ਤਕਨੀਕਾਂ ਵਿੱਚ ਦੋ ਵਸਤੂਆਂ ਦੇ ਉਤਪਾਦਨ ਦੀਆਂ ਵਿਕਲਪਕ ਸੰਭਾਵਨਾਵਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰਦੀ ਹੈ।

ਪ੍ਰ.5) ਉਤਪਾਦਨ ਸੰਭਾਵਨਾ ਵਕਰ ਦੀਆਂ ਕੋਈ ਦੋ ਮਾਨਤਾਵਾਂ ਦੱਸੋ।

ਉੱਤਰ:- (ੳ) ਸਥਿਰ ਤਕਨੀਕ (ਅ) ਦੋ ਵਸਤੂਆਂ ।

ਪ੍ਰ.6) ਸਾਧਨਾਂ ਦੇ ਵਿਕਲਪਕ ਪ੍ਰਯੋਗ ਤੋਂ ਕੀ ਭਾਵ ਹੈ?

ਉੱਤਰ:-ਵਿਕਲਪਕ ਪ੍ਰਯੋਗ ਤੋਂ ਭਾਵ ਸਾਧਨਾਂ ਨੂੰ ਭਿੰਨ-ਭਿੰਨ ਕਾਰਜਾਂ ਲਈ ਵਰਤਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ,ਜਿਵੇਂ ਦੁੱਧ ਤੋਂ ਪਨੀਰ ,ਰਸਗੁੱਲੇ ਆਈਸਕ੍ਰੀਮ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਵਰਤਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ।

ਪ੍ਰ.7) ਸਾਧਨਾਂ ਦੇ ਵਿਕਾਸ ਦੀ ਉਦਾਹਰਣ ਦਿਓ।

ਉੱਤਰ:-ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਨਿਪੁੰਨ ਕਿਰਤ ਦੀ ਪੂਰਤੀ (ਜਿਵੇਂ ਆਈ.ਟੀ.ਇੰਜੀਨੀਅਰ) ਵੱਧ ਗਈ ਹੈ।

ਪ੍ਰ.8) ਅਵਸਰ ਲਾਗਤ ਤੋਂ ਕੀ ਭਾਵ ਹੈ?

ਉੱਤਰ:-ਇਹ ਦੂਸਰੇ ਵਧੀਆ ਤਿਆਗੇ ਗਏ ਵਿਕਲਪ ਦਾ ਮੁੱਲ ਹੈ।

ਪ੍ਰ.9) ਕੇਂਦਰੀ ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ ਕਿਉਂ ਪੈਦਾ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ?

ਉੱਤਰ:-ਕੇਂਦਰੀ ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ ਸੀਮਤ ਸਾਧਨ ਅਤੇ ਅਸੀਮਤ ਲੋੜਾਂ ਕਾਰਨ ਪੈਦਾ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ।

ਪ੍ਰ.10) ਅਰਥ ਵਿਵਸਥਾ ਦੀਆਂ ਕੇਂਦਰੀ ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ ਦੱਸੋ।

ਉੱਤਰ:-(ੳ) ਕੀ ਉਤਪਾਦਨ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ ਅਤੇ ਕਿੰਨਾ ਪੈਦਾ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ ? (ਅ)ਕਿਵੇਂ ਉਤਪਾਦਨ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ? (ੲ) ਕਿਸ ਲਈ ਉਤਪਾਦਨ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ।

ਪ੍ਰ.11) ਸੀਮਾਂਤ ਅਵਸਰ ਲਾਗਤ ਦਾ ਅਰਥ ਦੱਸੋ।

ਉੱਤਰ:- ਇਸ ਤੋਂ ਭਾਵ ਵਸਤੂ-Y ਦੇ ਉਤਪਾਦਨ ਦੀ ਮਾਤਰਾ ਵਿੱਚ ਹੋਣ ਵਾਲੀ ਉਸ ਕਮੀ ਤੋਂ ਹੈ ਜੋ ਕਿ ਵਸਤੂ X ਦੀ ਇਕ ਅਧਿਕ ਇਕਾਈ ਦੇ ਉਤਪਾਦਨ ਦੇ ਫਲਸਰੂਪ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।ਜਦੋਂ ਕਿ ਉਤਪਾਦਨ ਦੇ ਸਾਧਨ ਅਤੇ ਤਕਨੀਕ ਸਥਿਰ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ।

ਪ੍ਰ.12) ਉਤਪਾਦਨ ਸੰਭਾਵਨਾ ਵਕਰ ਦੀ ਢਾਲ ਕੀ ਦਰਸਾਉਂਦੀ ਹੈ?

ਉੱਤਰ:-ਉਤਪਾਦਨ ਸੰਭਾਵਨਾ ਵਕਰ ਦੀ ਢਾਲ ਤੋਂ ਇਹ ਪਤਾ ਲਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਨਿਸਚਿਤ ਸਾਧਨਾਂ ਅਤੇ ਤਕਨੀਕ ਦੁਆਰਾ X-ਵਸਤੂ ਅਤੇ Y-ਵਸਤੂ ਦੇ ਉਤਪਾਦਨ ਦੀਆਂ ਕੀ ਵਿਭਿੰਨ ਸੰਭਾਵਨਾਵਾਂ ਹੋ ਸਕਦੀਆਂ ਹਨ। ਇਹ ਸੀਮਾਂਤ ਅਵਸਰ ਲਾਗਤ ਨੂੰ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰਦਾ ਹੈ।

ਪ੍ਰ.13) ਆਰਥਿਕ ਸਮੱਸਿਆ ਦੀ ਪਰਿਭਾਸ਼ਾ ਦਿਓ।

ਉੱਤਰ :-ਆਰਥਿਕ ਸਮੱਸਿਆ ਮੂਲ ਤੌਰ ਤੇ ਚੋਣ ਦੀ ਲੋੜ ਦੇ ਕਾਰਨ ਪੈਦਾ ਹੋਣ ਵਾਲੀ ਸਮੱਸਿਆ ਹੈ।ਇਹ ਸੀਮਤ ਸਾਧਨਾਂ ਦੇ ਵਿਕਲਪਿਕ ਪ੍ਰਯੋਗਾਂ ਵਿੱਚ ਚੋਣ ਕਰਨ ਦੀ ਸਮੱਸਿਆ ਹੈ।ਇਹ ਸਾਧਨਾਂ ਦੇ ਸੁਯੋਗ ਪ੍ਰਬੰਧ ਦੀ ਸਮੱਸਿਆ ਹੈ।

ਪ੍ਰ. (14). ਸੀਮਾਂਤ ਅਵਸਰ ਲਾਗਤ ਦੀ ਪਰਿਭਾਸ਼ਾ ਦਿਓ।

ਉੱਤਰ :-ਜਦ ਥੋੜੇ ਸੰਸਾਧਨਾਂ ਨੂੰ Y-ਉਪਯੋਗ ਤੋਂ ਹਟਾ ਕੇ X-ਉਪਯੋਗ ਤੇ ਵਰਤਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤਦ ਉਤਪਾਦਨ ਵਿੱਚ ਹੋਣ ਵਾਲਾ ਵਾਧੂ ਘਾਟਾ (ΔY) ਅਤੇ ਵਾਧੂ ਵਾਧਾ (ΔX) ਦੇ ਅਨੁਪਾਤ ਨੂੰ ਸੀਮਾਂਤ ਅਵਸਰ ਲਾਗਤ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਸੀਮਾਂਤ ਅਵਸਰ ਲਾਗਤ = $(\Delta Y/\Delta X)$.

ਚਾਰ ਅੰਕਾਂ ਵਾਲੇ ਪ੍ਰਸ਼ਨ

ਪ੍ਰ.1) ਉਤਪਾਦਨ ਸੰਭਾਵਨਾ ਵਕਰ ,ਕੇਂਦਰੀ ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ ਕਿਵੇਂ ਕਰਦੀ ਹੈ?

ਉੱਤਰ:- (ੳ) ਉਤਪਾਦਨ ਸੰਭਾਵਨਾ ਵਕਰ ਉੱਤੇ ਕੋਈ ਵੀ ਬਿੰਦੂ ਇਹ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਵਸਤੂ-X ਅਤੇ ਵਸਤੂ- y ਦੀ ਕਿੰਨੀ ਮਾਤਰਾ ਦਾ ਉਤਪਾਦਨ ਕੀਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ।

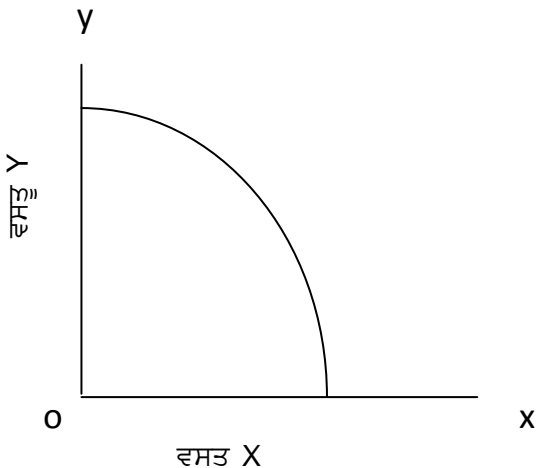
(ਅ)ਉਤਪਾਦਨ ਸੰਭਾਵਨਾ ਵਕਰ ਉੱਤੇ ਕੋਈ ਵੀ ਬਿੰਦੂ ਸਾਧਨਾਂ ਦੇ ਪੂਰਨ ਪ੍ਰਯੋਗ ਨੂੰ ਦਰਸਾਉਂਦਾ ਹੈ ਜਦੋਂ ਕਿ ਇਸ ਵਕਰ ਦੇ ਅੰਦਰ ਕੋਈ ਵੀ ਬਿੰਦੂ ਸਾਧਨਾਂ ਦੇ ਅਪੂਰਨ ਪ੍ਰਯੋਗ ਨੂੰ ਦਰਸਾਉਂਦਾ ਹੈ।

ਪ੍ਰ: (2) ਇਕ ਅਰਥਵਿਵਸਥਾ ਦੀਆਂ ਕੇਂਦਰੀ ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ ਕਿਹੜੀਆਂ ਹਨ?

ਉੱਤਰ:- ਇਕ ਅਰਥਵਿਵਸਥਾ ਦੀਆਂ ਤਿੰਨ ਕੇਂਦਰੀ ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹਨ;-(1) ਕੀ ਉਤਪਾਦਨ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ? ਵਿਭਿੰਨ ਵਸਤੂਆਂ ਦੇ ਉਤਪਾਦਨ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਚੋਣ ਦੀ ਸਮੱਸਿਆ। (2) ਕਿਵੇਂ ਉਤਪਾਦਨ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ? ਉਤਪਾਦਨ ਦੀ ਤਕਨੀਕ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਚੋਣ ਦੀ ਸਮੱਸਿਆ। (3) ਕਿਸ ਦੇ ਲਈ ਉਤਪਾਦਨ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ? ਉਤਪਾਦਨ ਦੀ ਵੰਡ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਚੋਣ ਦੀ ਸਮੱਸਿਆ।

ਪ੍ਰ: (3) ਉਤਪਾਦਨ ਸੰਭਾਵਨਾ ਵੱਕਰ (PPC) ਦੀ ਪਰਿਭਾਸ਼ਾ ਦਿਓ।

ਉੱਤਰ:-



ਉਤਪਾਦਨ ਸੰਭਾਵਨਾ ਵੱਕਰ ਦੋ ਵਸਤੂਆਂ ਦੇ ਸਾਰੇ ਸੰਭਵ ਸੰਯੋਜਨਾਂ ਨੂੰ ਦਰਸਾਉਂਦਾ ਹੈ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ (1) ਉਪਲਬਧ ਸੰਸਾਧਨਾਂ ਅਤੇ (2) ਵਰਤਮਾਨ ਤਕਨੀਕੀ ਗਿਆਨ ਦੁਆਰਾ ਉਤਪਾਦਨ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਵੱਕਰ/ਰੇਖਾ ਦਿੱਤੀ ਹੋਈ ਸਥਿਤੀ ਵਿੱਚ ਦੋ ਵਸਤੂਆਂ ਦੇ ਉਤਪਾਦਨ ਦੀ ਅਧਿਕਤਮ ਸੀਮਾ ਨਿਰਧਾਰਿਤ ਕਰਦੀ ਹੈ, ਇਸ ਲਈ ਇਸ ਨੂੰ **ਉਤਪਾਦਨ ਸੰਭਾਵਨਾ ਸੀਮਾ** ਵੀ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਰੇਖਾ ਨੂੰ ਰੂਪਾਂਤਰਣ ਰੇਖਾ ਵੀ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਕਿਉਂਕਿ ਇਸ ਰੇਖਾ ਤੋਂ ਪਤਾ ਲਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਜੇਕਰ ਇਕ ਵਸਤੂ X ਦਾ ਵੱਧ ਉਤਪਾਦਨ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਦੂਜੀ ਵਸਤੂ Y ਦੇ ਉਤਪਾਦਨ ਤੋਂ ਸਾਧਨ ਹਟਾ ਕੇ X-ਵਸਤੂ ਦੇ ਉਤਪਾਦਨ ਵਿੱਚ ਲਗਾਏ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਭਾਵ Y-ਵਸਤੂ ਦਾ X-ਵਸਤੂ ਵਿੱਚ ਰੂਪਾਂਤਰਣ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਪ੍ਰਸ਼ਨ (4) ਉਤਪਾਦਨ ਸੰਭਾਵਨਾ ਵੱਕਰ ਦੀਆਂ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾਵਾਂ ਦਾ ਵਰਣਨ ਕਰੋ।

ਉੱਤਰ:- (i) ਉਤਪਾਦਨ ਸੰਭਾਵਨਾ ਵੱਕਰ ਦੀ ਢਲਾਨ ਹੇਠਾਂ ਵੱਲ ਹੁੰਦੀ ਹੈ:- ਉਤਪਾਦਨ ਸੰਭਾਵਨਾ ਵੱਕਰ ਦੀ ਢਲਾਨ ਉਪਰ ਤੋਂ ਹੇਠਾਂ ਵੱਲ ਖੱਬੇ ਤੋਂ ਸੱਜੇ ਪਾਸੇ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਦਾ ਕਾਰਨ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਉਪਲੱਬਧ ਸਾਧਨਾਂ ਦੀ ਅਧਿਕ ਵਰਤੋਂ ਦੀ ਹਾਲਤ ਵਿੱਚ ਦੋਹਾਂ ਵਸਤੂਆਂ ਦੇ ਉਤਪਾਦਨ ਨੂੰ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਵਧਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ। ਇਕ ਵਸਤੂ ਜਿਵੇਂ X ਦਾ ਉਤਪਾਦਨ ਤਾਂ ਹੀ ਵੱਧ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਜਦੋਂ ਦੂਸਰੀ ਵਸਤੂ ਜਿਵੇਂ Y ਦਾ ਉਤਪਾਦਨ ਘੱਟ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ।

(ii) ਉਤਪਾਦਨ ਸੰਭਾਵਨਾ ਵੱਕਰ ਮੂਲ ਬਿੰਦੂ ਵੱਲ ਨਤੋਦਰ (concave) ਹੁੰਦੀ ਹੈ:- ਇਹ ਵੱਕਰ ਮੂਲ ਬਿੰਦੂ ਵੱਲ ਨਤੋਦਰ (concave) ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਦਾ ਕਾਰਨ ਇਹ ਹੈ ਕਿ X-ਵਸਤੂ ਦੀ ਹਰੇਕ ਵਾਧੂ ਇਕਾਈ ਦਾ ਉਤਪਾਦਨ ਕਰਨ ਲਈ Y-ਵਸਤੂ ਦੀ ਪਹਿਲਾਂ ਦੀ ਤੁਲਨਾ ਵਿੱਚ ਅਧਿਕ ਇਕਾਈਆਂ ਦਾ ਤਿਆਗ ਕਰਨਾ ਪਵੇਗਾ।

ਪ੍ਰ: (5) ਉਤਪਾਦਨ ਸੰਭਾਵਨਾ ਵੱਕਰ ਮੂਲ ਬਿੰਦੂ ਵੱਲ ਅਵਤਲ/ਨਤੋਦਰ ਕਿਉਂ ਹੁੰਦੀ ਹੈ?

ਉੱਤਰ:- ਉਤਪਾਦਨ ਸੰਭਾਵਨਾ ਵੱਕਰ ਮੂਲ ਬਿੰਦੂ ਵੱਲ ਅਵਤਲ/ਨਤੋਦਰ ਹੈ। ਇਸ ਨਾਲ ਵਕਰ ਦਾ ਵਧਦਾ ਹੋਇਆ ਢਲਾਨ ਪ੍ਰਗਟ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਅਰਥਾਤ X-ਵਸਤੂ ਦੀ ਹਰੇਕ ਵਾਧੂ ਇਕਾਈ ਦੇ ਉਤਪਾਦਨ ਲਈ Y-ਵਸਤੂ ਦੀਆਂ ਪਹਿਲਾਂ ਨਾਲੋਂ ਅਧਿਕ ਇਕਾਈਆਂ ਦਾ ਤਿਆਗ ਕਰਨਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ। ਦੂਜੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿੱਚ X-ਵਸਤੂ ਦੀਆਂ ਵਾਧੂ ਇਕਾਈਆਂ ਦਾ ਉਤਪਾਦਨ ਲਈ Y-ਵਸਤੂ ਦੀ ਹਾਨੀ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਲਾਗਤ ਵਧਦੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਇਹ ਉਤਪਾਦਨ ਦੇ ਘਟਦੇ ਪ੍ਰਤੀਫਲ ਜਾਂ ਵਧਦੀ ਲਾਗਤ ਦੇ ਸਿਧਾਂਤ ਦੇ ਕਾਰਨ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

ਪ੍ਰਸ਼ਨ 1. ਆਰਥਿਕ ਸਮੱਸਿਆ ਤੋਂ ਕੀ ਭਾਵ ਹੈ? ਇਹ ਕਿਉਂ ਪੈਦਾ ਹੁੰਦੀ ਹੈ?

ਉੱਤਰ:- ਆਰਥਿਕ ਸਮੱਸਿਆ ਦਾ ਸਬੰਧ ਸੰਸਾਧਨਾਂ ਦੇ ਵੰਡਵਾਰੇ ਨਾਲ ਹੈ, ਜਿਸ ਦੀ ਉਤਪਤੀ ਸੀਮਤ ਸਾਧਨਾਂ ਤੇ ਅਸੀਮਤ ਜ਼ਰੂਰਤਾਂ ਦੇ ਕਾਰਨ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਆਰਥਿਕ ਸਮੱਸਿਆ ਦੇ ਪੈਦਾ ਹੋਣ ਦੇ ਤਿੰਨ ਕਾਰਨ ਹਨ:-

- (1) **ਅਸੀਮਤ ਲੋੜਾਂ:-** ਮਨੁੱਖ ਦੀਆਂ ਲੋੜਾਂ ਅਸੀਮਤ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ। ਕੋਈ ਵੀ ਮਨੁੱਖ ਆਪਣੀਆਂ ਲੋੜਾਂ ਨੂੰ ਪੂਰਣ ਰੂਪ ਨਾਲ ਸੰਤੁਸ਼ਟ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ। ਮਨੁੱਖ ਦੀਆਂ ਲੋੜਾਂ ਹਰ ਰੋਜ਼ ਵੱਧਦੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਨਿਸ਼ਚਤ ਸਮੇਂ ਵਿੱਚ ਹਰੇਕ ਸਮਾਜ ਦੀਆਂ ਅਣਗਿਣਤ ਅਸੰਤੁਸ਼ਟ ਲੋੜਾਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ।
- (2) **ਸੀਮਤ ਜਾਂ ਦੁਰਲੱਭ ਸਾਧਨ:-** ਲੋੜਾਂ ਨੂੰ ਸੰਤੁਸ਼ਟ ਕਰਨ ਵਾਲੀਆਂ ਜਿਅਦਾਤਰ ਵਸਤੂਆਂ ਜਾਂ ਸੇਵਾਵਾਂ ਸੀਮਤ ਜਾਂ ਦੁਰਲੱਭ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ। ਦੁਰਲੱਭਤਾ ਤੋਂ ਭਾਵ ਇਨ੍ਹਾਂ ਪਦਾਰਥਾਂ ਦੀ ਮੰਗ ਪੂਰਤੀ ਨਾਲੋਂ ਵੱਧ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।
 $D > S$ ਭਾਵ ਮੰਗ (D) ਪੂਰਤੀ (S) ਨਾਲੋਂ ਵੱਧ > ਹੈ।
- (3) **ਵਿਕਲਪ ਪ੍ਰਯੋਗ:-** ਹਰੇਕ ਸਾਧਨ ਜਾਂ ਵਸਤੂ ਦੇ ਵਿਕਲਪ ਪ੍ਰਯੋਗ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਹਰੇਕ ਵਿਅਕਤੀ ਜਾਂ ਸਮਾਜ ਨੂੰ ਇਹ ਚੋਣ ਕਰਨੀ ਪੈਂਦੀ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਆਪਣੇ ਸੀਮਤ ਸਾਧਨਾਂ ਦਾ ਪ੍ਰਯੋਗ ਕਿਹੜੀਆਂ ਲੋੜਾਂ ਨੂੰ ਸੰਤੁਸ਼ਟ ਕਰਨ ਲਈ ਕਰੇ। ਉਦਾਹਰਣ ਵਜੋਂ, ਦੁੱਧ ਇੱਕ ਸੀਮਤ ਪਦਾਰਥ ਹੈ। ਇਸ ਦਾ ਭਿੰਨ-ਭਿੰਨ ਕਾਰਜਾਂ ਜਿਵੇਂ ਪਨੀਰ, ਰਸ-ਗੁੱਲੇ, ਜਾਂ ਆਈਸਕ੍ਰੀਮ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਹਰੇਕ ਪਰਿਵਾਰ ਦੀ ਆਮਦਨ ਸੀਮਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਜਿਸ ਨਾਲ ਉਹ ਵਸਤੂ ਜਾਂ ਸੇਵਾ ਨੂੰ ਖਰੀਦ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹਰੇਕ ਸਮਾਜ ਆਪਣੇ ਸੀਮਤ ਸਾਧਨਾਂ ਅਰਥਾਤ ਮਜ਼ਦੂਰ, ਭੂਮੀ, ਪੂੰਜੀ ਅਤੇ ਉਦਮ ਦਾ ਪ੍ਰਯੋਗ ਵਿਭਿੰਨ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੀਆਂ ਵਸਤੂਆਂ ਅਤੇ ਸੇਵਾਵਾਂ ਦੇ ਉਤਪਾਦਨ ਕਰਨ ਲਈ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਹਰੇਕ ਪਰਿਵਾਰ ਅਤੇ ਸਮਾਜ ਨੂੰ ਆਪਣੀਆਂ ਲੋੜਾਂ ਨੂੰ ਧਿਆਨ ਵਿੱਚ ਰੱਖਦੇ ਹੋਏ ਇਹ ਚੋਣ ਕਰਨੀ ਪੈਂਦੀ ਹੈ ਉਹ ਆਪਣੇ ਸੀਮਤ ਸਾਧਨਾਂ ਦਾ ਇਸਤੇਮਾਲ ਕਿਹੜੀਆਂ ਵਸਤੂਆਂ ਜਾਂ ਸੇਵਾਵਾਂ ਦਾ ਉਤਪਾਦਨ ਕਰਨ ਲਈ ਕਰਨ। ਅਸਲ ਵਿੱਚ ਚੋਣ ਦੀ ਸਮੱਸਿਆ ਹੀ ਅਰਥਸ਼ਾਸਤਰ ਦੀ ਮੁੱਖ ਸਮੱਸਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਨੂੰ ਹੀ ਆਰਥਿਕ ਸਮੱਸਿਆ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਪ੍ਰਸ਼ਨ 2. ਅਰਥਵਿਵਸਥਾ ਦੀਆਂ ਕੇਂਦਰੀ ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ ਦਾ ਵਰਣਨ ਕਰੋ? ਇਹ ਕਿਉਂ ਪੈਦਾ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ?

ਉੱਤਰ:- ਹਰੇਕ ਅਰਥਵਿਵਸਥਾ ਦੀਆਂ ਕੁੱਝ ਆਧਾਰਭੂਤ ਆਰਥਿਕ ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ। ਇਹਨਾਂ ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ ਨੂੰ ਕੇਂਦਰੀ ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ ਵੀ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਕ ਅਰਥਵਿਵਸਥਾ ਦੀਆਂ ਤਿੰਨ ਕੇਂਦਰੀ ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹਨ:- (1) ਕੀ ਉਤਪਾਦਨ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ? ਵਿਭਿੰਨ ਵਸਤੂਆਂ ਦੇ ਉਤਪਾਦਨ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਚੋਣ ਦੀ ਸਮੱਸਿਆ। (2) ਕਿਵੇਂ ਉਤਪਾਦਨ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ? ਉਤਪਾਦਨ ਦੀ ਤਕਨੀਕ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਚੋਣ ਦੀ ਸਮੱਸਿਆ। (3) ਕਿਸ ਦੇ ਲਈ ਉਤਪਾਦਨ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ? ਉਤਪਾਦਨ ਦੀ ਵੰਡ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਚੋਣ ਦੀ ਸਮੱਸਿਆ।

- (1) **ਕਿੰਨਾਂ ਵਸਤੂਆਂ ਅਤੇ ਸੇਵਾਵਾਂ ਦਾ ਉਤਪਾਦਨ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ ਅਤੇ ਕਿੰਨੀ ਮਾਤਰਾ ਵਿੱਚ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ?:-** ਮਨੁੱਖੀ ਲੋੜਾਂ ਦੀ ਤੁਲਨਾ ਵਿੱਚ ਸਾਧਨ ਸੀਮਤ ਹਨ। ਸਾਧਨਾਂ ਦੀ ਵੰਡ ਅਤੇ ਚੋਣ ਦੀ ਸਮੱਸਿਆ ਲਈ ਸਾਨੂੰ ਇਹ ਵੀ ਫੈਸਲਾ ਲੈਣਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਕਿਹੜੀਆਂ ਵਸਤੂਆਂ ਅਤੇ ਸੇਵਾਵਾਂ ਦਾ ਉਤਪਾਦਨ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ ਉਤੇ ਕਿੰਨੀ ਮਾਤਰਾ ਵਿੱਚ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ। (ੳ) ਉਪਭੋਗਤਾ ਵਸਤੂਆਂ ਜਿਵੇਂ ਖੰਡ, ਕਪੜੇ, ਕਣਕ, ਘਿਉ ਆਦਿ ਦਾ ਉਤਪਾਦਨ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ ਜਾਂ ਪੂੰਜੀਗਤ ਵਸਤੂਆਂ ਜਿਵੇਂ ਮਸ਼ੀਨਾਂ, ਟ੍ਰੈਕਟਰਾਂ ਆਦਿ ਦਾ ਉਤਪਾਦਨ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ। (ਅ) ਇਹ ਵੀ ਫੈਸਲਾ ਲੈਣਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਪਭੋਗਤਾ ਵਸਤੂਆਂ ਦਾ ਕਿੰਨਾ ਉਤਪਾਦਨ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ ਅਤੇ ਪੂੰਜੀਗਤ ਵਸਤੂਆਂ ਦਾ ਕਿੰਨਾ ਉਤਪਾਦਨ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ।
- (2) **ਉਤਪਾਦਨ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ:-** ਦੂਜੀ ਸਮੱਸਿਆ ਇਹ ਪੈਦਾ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਉਤਪਾਦਨ ਕਿਵੇਂ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ? ਇਸ ਸਮੱਸਿਆ ਦਾ ਸਬੰਧ ਉਤਪਾਦਨ ਦੀ ਤਕਨੀਕ ਦੀ ਚੋਣ ਕਰਨ ਨਾਲ ਹੈ। ਕਿ ਉਤਪਾਦਨ ਲਈ (1) **ਕਿਰਤ ਪ੍ਰਧਾਨ ਤਕਨੀਕ** ਵਰਤੀ ਜਾਵੇ ਜਾਂ (2) **ਪੂੰਜੀ ਪ੍ਰਧਾਨ ਤਕਨੀਕ** ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇ।
- (3) **ਕਿਸ ਦੇ ਲਈ ਉਤਪਾਦਨ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ?:-** ਅਰਥਵਿਵਸਥਾ ਦੀ ਤੀਸਰੀ ਕੇਂਦਰੀ ਸਮੱਸਿਆ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਉਤਪਾਦਨ ਕਿਸ ਲਈ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ। ਇਹ ਉਤਪਾਦਨ ਦੀ ਵੰਡ ਦੀ ਸਮੱਸਿਆ ਹੈ। ਕਿਸੇ ਵੀ ਅਰਥਵਿਵਸਥਾ ਵਿੱਚ **ਉਤਪਾਦਨ ਦਾ**

ਮੁੱਲ, ਆਮਦਨ ਦੇ ਮੁੱਲ ਦੇ ਬਰਾਬਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ । (1) ਪਹਿਲੇ ਦਾ ਸਬੰਧ **ਵਿਅਕਤੀਗਤ ਵਟਾਂਦਰੇ** ਨਾਲ ਹੈ । ਇਸ ਦਾ ਭਾਵ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਉਤਪਾਦਨ ਨੂੰ ਸਮਾਜ ਦੇ ਭਿੰਨ-ਭਿੰਨ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਅਤੇ ਪਰਿਵਾਰਾਂ ਵਿੱਚ ਕਿਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਵੰਡਿਆ ਜਾਵੇ । ਇਸ ਦਾ ਸਬੰਧ ਆਮਦਨ ਦੀ ਵੰਡ ਦੀ ਅਸਮਾਨਤਾ ਦੀ ਸਮੱਸਿਆ ਤੋਂ ਹੈ। (2) ਵੰਡ ਦੀ ਸਮੱਸਿਆ ਦਾ ਦੂਜਾ ਪਹਿਲੂ **ਕਾਰਜਕਾਰੀ ਵੰਡ** ਹੈ। ਇਸ ਦਾ ਸਬੰਧ ਇਹ ਪਤਾ ਲਗਾਉਣ ਨਾਲ ਹੈ ਕਿ ਉਤਪਾਦਨ ਦੇ ਭਿੰਨ-ਭਿੰਨ ਸਾਧਨਾਂ ਭੂਮੀ, ਕਿਰਤ, ਪੂੰਜੀ ਅਤੇ ਉਦਮ ਵਿੱਚ ਉਤਪਾਦਨ ਦੀ ਵੰਡ ਕਿਵੇਂ ਹੋਵੇ।

ਪ੍ਰਸ਼ਨ 3 . ਉਤਪਾਦਨ ਸੰਭਾਵਨਾ ਵੱਕਰ ਤੋਂ ਕੀ ਭਾਵ ਹੈ? ਇਸ ਵੱਕਰ ਰਾਹੀਂ ਇਕ ਅਰਥਵਿਵਸਥਾ ਦੀਆਂ ਕੇਂਦਰੀ ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ ਕਰੋ।

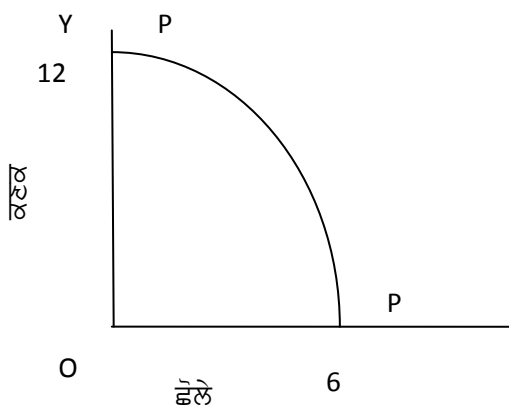
ਉੱਤਰ:- ਉਤਪਾਦਨ ਸੰਭਾਵਨਾ ਵੱਕਰ ਦੋ ਵਸਤੂਆਂ ਦੇ ਸਾਰੇ ਸੰਭਵ ਸੰਯੋਜਨਾਂ ਨੂੰ ਦਰਸਾਉਂਦਾ ਹੈ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ (1) ਉਪਲੱਬਧ ਸੰਸਾਧਨਾਂ ਅਤੇ (2) ਵਰਤਮਾਨ ਤਕਨੀਕੀ ਗਿਆਨ ਦੁਆਰਾ ਉਤਪਾਦਨ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਵੱਕਰ/ਰੇਖਾ ਦਿੱਤੀ ਹੋਈ ਸਥਿਤੀ ਵਿੱਚ ਦੋ ਵਸਤੂਆਂ ਦੇ ਉਤਪਾਦਨ ਦੀ ਅਧਿਕਤਮ ਸੀਮਾ ਨਿਰਧਾਰਿਤ ਕਰਦੀ ਹੈ, ਇਸ ਲਈ ਇਸ ਨੂੰ **ਉਤਪਾਦਨ ਸੰਭਾਵਨਾ ਸੀਮਾ** ਵੀ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਰੇਖਾ ਨੂੰ ਰੂਪਾਂਤਰਣ ਰੇਖਾ ਵੀ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਕਿਉਂਕਿ ਇਸ ਰੇਖਾ ਤੋਂ ਪਤਾ ਲਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਜੇਕਰ ਇਕ ਵਸਤੂ X ਦਾ ਵੱਧ ਉਤਪਾਦਨ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਦੂਜੀ ਵਸਤੂ Y ਦੇ ਉਤਪਾਦਨ ਤੋਂ ਸਾਧਨ ਹਟਾ ਕੇ X-ਵਸਤੂ ਦੇ ਉਤਪਾਦਨ ਵਿੱਚ ਲਗਾਏ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਭਾਵ Y-ਵਸਤੂ ਦਾ X-ਵਸਤੂ ਵਿੱਚ ਰੂਪਾਂਤਰਣ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਉਤਪਾਦਨ ਸੰਭਾਵਨਾ ਵੱਕਰ ਰਾਹੀਂ ਅਰਥਵਿਵਸਥਾ ਦੀਆਂ ਕੇਂਦਰੀ ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ ਨੂੰ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਚਿੱਤਰਾਂ ਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਗਟ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ:-

(1) **ਕਿੰਨ੍ਹਾਂ ਵਸਤੂਆਂ ਅਤੇ ਸੇਵਾਵਾਂ ਦਾ ਉਤਪਾਦਨ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ ਅਤੇ ਕਿੰਨੀ ਮਾਤਰਾ ਵਿੱਚ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ?:-** ਮੰਨ ਲਓ ਇੱਕ ਅਰਥਵਿਵਸਥਾ ਉਪਲੱਬਧ ਸਾਧਨਾਂ ਅਤੇ ਤਕਨੀਕ ਨਾਲ ਕਣਕ ਅਤੇ ਛੋਲੇ ਪੈਦਾ ਕਰਨ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਜੇ ਸਾਰੇ ਸਾਧਨ ਕਣਕ ਪੈਦਾ ਕਰਨ ਲਈ ਵਰਤੇ ਜਾਣ ਤਾਂ 12 ਟਨ ਕਣਕ ਪੈਦਾ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਜੇ ਸਾਰੇ ਸਾਧਨ ਛੋਲੇ ਪੈਦਾ ਕਰਨ ਲਈ ਵਰਤੇ ਜਾਣ ਤਾਂ 6 ਟਨ ਛੋਲੇ ਪੈਦਾ ਕੀਤੇ ਜਾ ਸਕਦੇ ਹਨ।

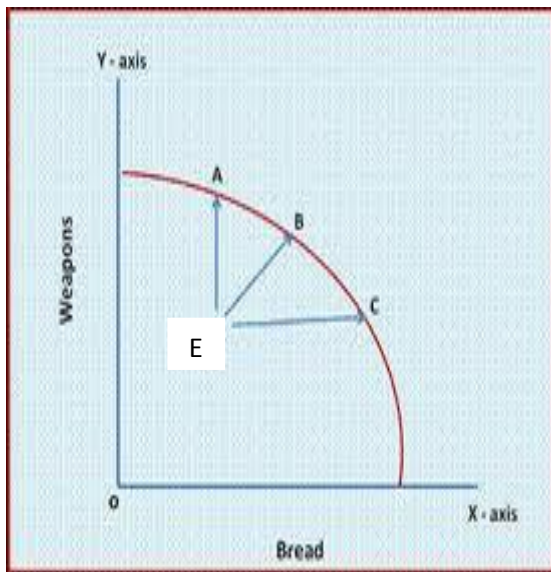
ਤਾਲਿਕਾ:-**ਉਤਪਾਦਨ ਸੰਭਾਵਨਾ ਤਾਲਿਕਾ;**

ਵਸਤੂਆਂ	ਉਤਪਾਦਨ ਸੰਭਾਵਨਾਵਾਂ	
	A	B
ਕਣਕ	12	0
ਛੋਲੇ	0	6



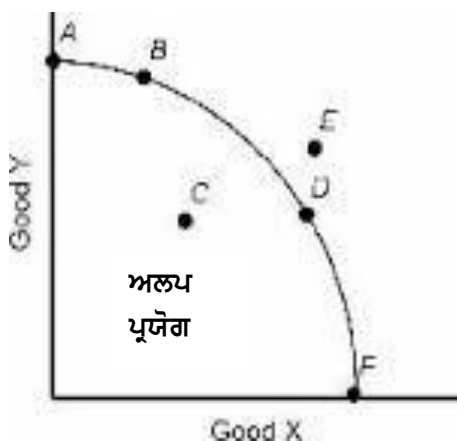
ਚਿੱਤਰ ਵਿੱਚ OX ਅਕਸ ਤੇ ਛੋਲਿਆਂ ਦੇ ਉਤਪਾਦਨ ਨੂੰ ਅਤੇ OY ਅਕਸ ਤੇ ਕਣਕ ਦੇ ਉਤਪਾਦਨ ਨੂੰ ਦਿਖਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ। **PP** ਉਤਪਾਦਨ ਸੰਭਾਵਨਾ ਵੱਕਰ ਹੈ। ਜੇਕਰ ਸਾਰੇ ਸਾਧਨ ਕਣਕ ਪੈਦਾ ਕਰਨ ਲਈ ਲਗਾਏ ਜਾਣ ਤਾਂ 12 ਟਨ ਕਣਕ ਪੈਦਾ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਜੇਕਰ ਸਾਰੇ ਸਾਧਨ ਛੋਲੇ ਪੈਦਾ ਕਰਨ ਲਈ ਲਗਾਏ ਜਾਣ ਤਾਂ 6 ਟਨ ਛੋਲੇ ਪੈਦਾ ਕੀਤੇ ਜਾ ਸਕਦੇ ਹਨ।

(2) ਉਤਪਾਦਨ ਕਿਵੇਂ ਕਰਨਾ ਹੈ :-



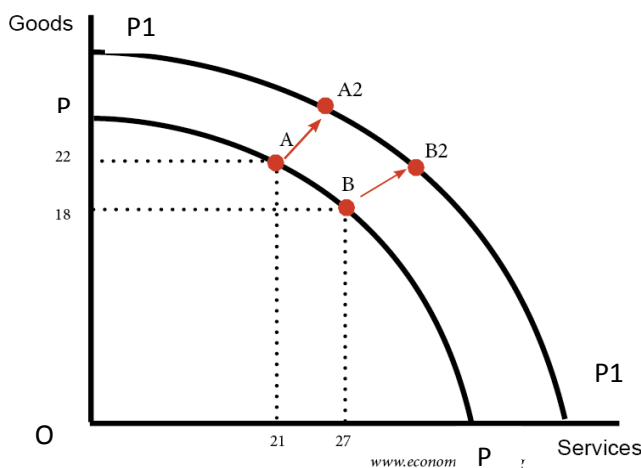
ਅਰਥਵਿਵਸਥਾ ਦੀ ਦੂਜੀ ਕੇਂਦਰੀ ਸਮੱਸਿਆ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਉਤਪਾਦਨ ਕਿਵੇਂ ਕਰਨਾ ਹੈ ? ਇਸ ਦਾ ਸਬੰਧ ਉਤਪਾਦਨ ਦੀ ਤਕਨੀਕ ਦੀ ਚੋਣ ਨਾਲ ਹੈ। ਇਸ ਸਥਿਤੀ ਨੂੰ ਹੇਠ ਦਿੱਤੇ ਰੇਖਾ ਚਿੱਤਰ ਦੁਆਰਾ ਸਪੱਸ਼ਟ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਅਰਥ-ਵਿਵਸਥਾ ਇਕ ਅਜਿਹੀ ਤਕਨੀਕ ਦਾ ਪ੍ਰਯੋਗ ਕਰੇਗੀ ਜੋ ਉਤਪਾਦਨ ਦੇ ਸਾਧਨਾਂ ਦਾ ਕੁਸ਼ਲ ਪ੍ਰਯੋਗ ਕਰੇਗੀ। ਪ੍ਰੰਤੂ ਅਕੁਸ਼ਲ ਹੈ ਜੇ ਉਤਪਾਦਨ ਦੀ ਮਾਤਰਾ **E** ਬਿੰਦੂ ਦੁਆਰਾ ਦਿਖਾਈ ਹਈ ਹੈ। ਇਹ ਬਿੰਦੂ **E** ਉਤਪਾਦਨ ਸੰਭਾਵਨਾ ਵਕਰ **PP** ਦੇ ਅੰਦਰ ਸਥਿਤ ਹੈ। ਇਸ ਤੋਂ ਸਿੱਧ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਅਕੁਸ਼ਲ ਤਕਨੀਕ ਦੇ ਫਲਸਰੂਪ ਉਤਪਾਦਨ ਘੱਟ ਹੈ। ਜੇਕਰ ਉਤਪਾਦਨ ਦੀ ਕੁਸ਼ਲ ਤਕਨੀਕ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇਗੀ ਤਾਂ ਵਧੇਰੇ ਉਤਪਾਦਨ ਸੰਭਵ ਹੋ ਸਕੇਗਾ ਜਿਵੇਂ ਬਿੰਦੂ A, B ਅਤੇ C ਤੋਂ ਪਤਾ ਲਗਦਾ ਹੈ

(iii) ਸਾਧਨਾਂ ਦਾ ਪੂਰਨ ਉਪਯੋਗ :-



ਸਾਧਨਾਂ ਦੇ ਪੂਰਨ ਪ੍ਰਯੋਗ ਦੀ ਸਮੱਸਿਆ ਨੂੰ ਅੱਗੇ ਚਿੱਤਰ ਰਾਹੀਂ ਸਪੱਸ਼ਟ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਜਦੋਂ **A F** ਉਤਪਾਦਨ ਸੰਭਾਵਨਾ ਵਕਰ ਦੇ ਕਿਸੇ ਬਿੰਦੂ ਰਾਹੀਂ ਪ੍ਰਗਟ ਕੀਤੇ ਸੰਯੋਗਾਂ ਦਾ ਉਤਪਾਦਨ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਸਾਧਨਾਂ ਦਾ ਪੂਰਨ ਉਪਯੋਗ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਪ੍ਰੰਤੂ ਇਸ ਦੇ ਉਲਟ ਜੇਕਰ ਉਤਪਾਦਨ ਸੰਭਾਵਨਾ ਵਕਰ ਦੇ ਅੰਦਰ ਕਿਸੇ ਬਿੰਦੂ ਜਿਵੇਂ **C** ਤੇ ਉਤਪਾਦਨ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਸਾਧਨਾਂ ਦਾ ਅਲਪ ਪ੍ਰਯੋਗ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

(iv) ਸਾਧਨਾਂ ਦਾ ਵਿਕਾਸ :-



ਸਾਧਨਾਂ ਦਾ ਵਿਕਾਸ ਤਾਂ ਹੀ ਸੰਭਵ ਹੈ ਜਦੋਂ ਸਮਾਜ ਪ੍ਰਾਪਤ ਸਾਧਨਾਂ ਵਿੱਚ ਵਾਧਾ ਕਰੇ ਜਾਂ ਉਤਪਾਦਕਤਾ ਵਿੱਚ ਵਾਧਾ ਕਰੇ। ਇਸ ਦੇ ਫਲਸਰੂਪ ਉਤਪਾਦਨ ਸੰਭਾਵਨਾ ਵਕਰ **PP** ਸੱਜੇ ਪਾਸੇ ਖਿਸਕ ਕੇ **P1** **P1** ਹੋ ਜਾਵੇਗੀ। **A2 B2** ਵਕਰ ਰਾਹੀਂ ਪ੍ਰਗਟ ਸੰਯੋਗ **A B** ਵਕਰ ਦੇ ਸੰਯੋਗਾਂ ਦੀ ਤੁਲਨਾ ਵਿੱਚ ਉਤਪਾਦਨ ਦੀ ਵਧੇਰੇ ਮਾਤਰਾ ਨੂੰ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ।

ਪ੍ਰਸ਼ਨ 5. ਸੀਮਾਂਤ ਅਵਸਰ ਲਾਗਤ ਅਤੇ ਉਤਪਾਦਨ ਸੰਭਾਵਨਾ ਵੱਕਰ ਦੇ ਵਿੱਚ ਸਬੰਧ ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ ਕਰੋ।

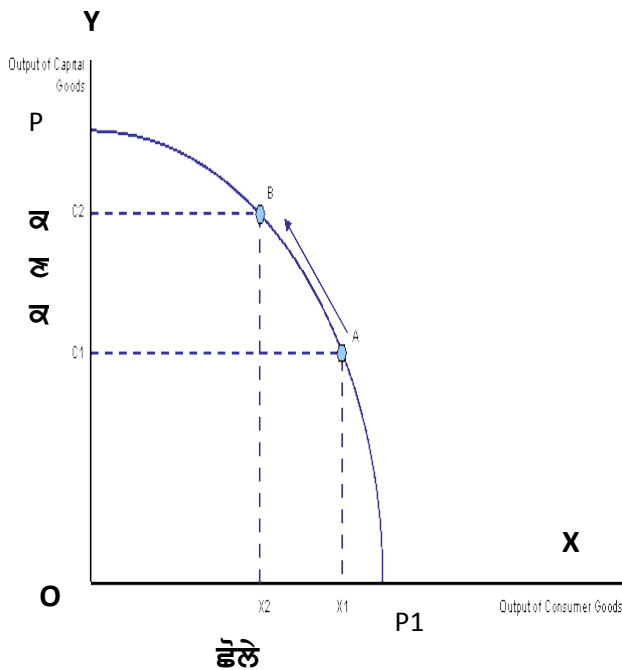
ਉੱਤਰ:- ਉਤਪਾਦਨ ਦੇ ਸਾਧਨ ਅਤੇ ਆਰਥਿਕ ਪਦਾਰਥ ਸੀਮਤ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਇਹਨਾਂ ਦੇ ਵਿਕਲਪਿਕ ਪ੍ਰਯੋਗ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਜਦੋਂ ਅਸੀਂ ਕਿਸੇ ਸਾਧਨ ਜਾਂ ਆਰਥਿਕ ਵਸਤੂ ਦਾ ਪ੍ਰਯੋਗ ਕਿਸੇ ਇਕ ਪ੍ਰਯੋਗ ਜਾਂ ਵਿਕਲਪ ਵਿੱਚ ਕਰਦੇ ਹਾਂ ਤਾਂ ਦੂਸਰੇ ਪ੍ਰਯੋਗਾਂ ਜਾਂ ਵਿਕਲਪਾਂ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਯੋਗ ਕਰਨ ਦੇ ਮੌਕੇ ਦਾ ਤਿਆਗ ਕਰਨਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਨੂੰ **ਮੌਕਾ ਲਾਗਤ** ਜਾਂ **ਅਵਸਰ ਲਾਗਤ** ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਸੀਮਾਂਤ ਅਵਸਰ ਲਾਗਤ ਦੀ ਧਾਰਨਾ ਅਰਥਸ਼ਾਸਤਰ ਦੀ ਇਕ ਮਹੱਤਵਪੂਰਣ ਧਾਰਨਾ ਹੈ। X-ਵਸਤੂ ਦੀ ਇੱਕ ਵਾਧੂ ਇਕਾਈ ਦੀ ਸੀਮਾਂਤ ਅਵਸਰ ਲਾਗਤ Y-ਵਸਤੂ ਦੇ ਉਤਪਾਦਨ ਦੀ ਮਾਤਰਾ ਵਿੱਚ ਹੋਣ ਵਾਲੀ ਕਮੀ ਹੈ। ਇਸ ਨੂੰ ਹੇਠ ਲਿਖੀ ਉਦਾਹਰਣ ਦੁਆਰਾ ਸਪੱਸ਼ਟ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਮੰਨ ਲਵੋ ਇੱਕ ਕਿਸਾਨ ਕੋਲ ਇੱਕ ਏਕੜ ਭੂਮੀ ਹੈ। ਉਹ ਉਤਪਾਦਨ ਦੀ ਆਧੁਨਿਕ ਤਕਨੀਕ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਕੇ ਦੋ ਵਸਤੂਆਂ ਕਣਕ ਅਤੇ ਛੋਲਿਆਂ ਦਾ ਹੇਠ ਲਿਖਿਆ ਉਤਪਾਦਨ ਕਰਦਾ ਹੈ :

- (i) ਕਣਕ ਦਾ ਉਤਪਾਦਨ = 5 ਕਵਿੰਟਲ
- (ii) ਛੋਲਿਆਂ ਦਾ ਉਤਪਾਦਨ = 4 ਕਵਿੰਟਲ

ਜੇਕਰ ਉਹ ਉਸੇ ਭੂਮੀ ਤੇ ਉਸੇ ਤਕਨੀਕ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਕੇ ਕਣਕ ਦੇ ਉਤਪਾਦਨ ਵਿੱਚ 1 ਕਵਿੰਟਲ ਵਾਧਾ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਛੋਲਿਆਂ ਦੇ ਉਤਪਾਦਨ ਵਿੱਚ ਜਿੰਨੀ ਕਮੀ ਕਰਨੀ ਪਵੇਗੀ ਉਹ ਕਣਕ ਦੀ ਵਾਧੂ ਮਾਤਰਾ ਦੀ ਅਵਸਰ ਲਾਗਤ ਕਹਾਏਗੀ। ਕਣਕ ਦੀ ਮਾਤਰਾ ਵਿੱਚ 1 ਕਵਿੰਟਲ ਦੇ ਵਾਧੇ ਦੀ ਸੀਮਾਂਤ ਲਾਗਤ 2 ਕਵਿੰਟਲ ਛੋਲਿਆਂ ਦੇ ਬਰਾਬਰ ਹੈ।

ਚਿੱਤਰ ਨੰ:6



ਚਿੱਤਰ ਨੰ:6 ਵਿੱਚ PP1 ਉਤਪਾਦਨ ਸੰਭਾਵਨਾ ਵੱਕਰ ਹੈ। ਇਹ ਵੱਕਰ ਦਿੱਤੀ ਹੋਈ ਤਕਨੀਕ ਅਤੇ ਉਤਪਾਦਨ ਦੇ ਸਾਧਨਾਂ ਦੀ ਦਿੱਤੀ ਹੋਈ ਮਾਤਰਾ ਨਾਲ ਕਣਕ ਅਤੇ ਛੋਲਿਆਂ ਦੇ ਵਿਭਿੰਨ ਉਤਪਾਦਨ ਸੰਯੋਗਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਸਾਰੇ ਉਪਲੱਬਧ ਸਾਧਨਾਂ ਦਾ ਪੂਰਨ ਉਪਯੋਗ ਕਰਕੇ ਕਣਕ ਦੀ OP ਮਾਤਰਾ ਜਾਂ ਛੋਲਿਆਂ ਦੀ OP1 ਦਾ ਉਤਪਾਦਨ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਜਾਂ ਕਣਕ ਦੀ OC1 ਮਾਤਰਾ ਜਾਂ ਛੋਲਿਆਂ ਦੀ OX1 ਦਾ ਉਤਪਾਦਨ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਜਾਂ ਕਣਕ ਦੀ OC2 ਮਾਤਰਾ ਜਾਂ ਛੋਲਿਆਂ ਦੀ OX2 ਦਾ ਉਤਪਾਦਨ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਕਣਕ ਦਾ C1 C2 ਵਾਧੂ ਮਾਤਰਾ ਦਾ ਉਤਪਾਦਨ ਕਰਨ ਲਈ ਛੋਲਿਆਂ ਦੀ LX1 X2 ਮਾਤਰਾ ਦਾ ਤਿਆਗ ਕਰਨਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਕਣਕ ਦੀ ਇਕ ਵਾਧੂ ਇਕਾਈ ਦਾ ਉਤਪਾਦਨ ਕਰਨ ਦੀ ਸੀਮਾਂਤ ਅਵਸਰ ਲਾਗਤ ਵਜੋਂ ਛੋਲਿਆਂ ਦੇ ਉਤਪਾਦਨ ਵਿੱਚ ਕਮੀ ਕਰਨੀ ਪਵੇਗੀ। ਇਸ ਨੂੰ ਹੀ **ਸੀਮਾਂਤ ਅਵਸਰ ਲਾਗਤ** ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

Δ ਛੋਲਿਆਂ ਦੇ ਉਤਪਾਦਨ ਵਿੱਚ ਕਮੀ

ਸੀਮਾਂਤ ਅਵਸਰ ਲਾਗਤ =-----

Δ ਕਣਕ ਦੇ ਉਤਪਾਦਨ ਦਾ ਲਾਭ